



## ИЛЮСТРАЦИЯ И ХУДОЖЕСТВЕНО ОФОРМЯНЕ НА ИЗДАНИЯТА НА КНИГОИЗДАТЕЛСТВО „ХЕМУС“ (1918–1948)

Маргарет Поппетрова

Книгоиздателство “Хемус” започва своята дейност (1918 г.), когато българската илюстрация и оформление на книгата са още недоразвити. Издателствата рядко използват художници за илюстратори и за оформяне на корици. Последните се оформят главно шрифтово. Често се използват допълнителни готови украсителни елементи – винетки. Те се слагат на корицата, на титулната страница, в края на текста на отделни глави, разкази и други обособени части. Тези винетки не се изработват за всяка книга, а са закупувани готови от чужди издатели и печатници. Разпространените шрифтове са малко на брой, букви (литери) се закупуват от чужбина. Илюстрациите за преводните книги също са заемани отвън. Оригиналната българска илюстрация е описателна. Промяна при оформянето на кориците има с утвърждаването на стила сецесион и в България. Но и тогава се срещат често комбинации от работи на български художници и използвани готови, внесени от вън украсителни елементи<sup>1</sup>. Системно разработване на български шрифтове започва едва след Първата световна война<sup>2</sup>. Според някои съвременници, например издателя Петър Карапетров, дотогава няма особени постижения и в художественото оформление, и в техниката при издаването на книги<sup>3</sup>.

През 20-те години обаче *„книгата като художествен предмет“* получава своето *„значимо място в културния живот“*<sup>4</sup>. Осъзнава се значението на *„външната заглавна корица на книгата“*, факта, че корицата *„и от художествена страна, и от търговска страна привлича, говори за книгата“*<sup>5</sup>. Според изкуствоведа Валентин Ангелов, *„20-те и 30-те години са благоприятно време за нов тласък в развитието на българската илюстрация, а с нея и на художественото оформление на книгата“*<sup>6</sup>. Изда-

телство „Хемус“ се развива при такива условия в първото десетилетие след създаването си.

Дейността на „Хемус“ и на „Т. Ф. Чипев“ е с основно значение за развитието на изкуството на книгата (оформлението, полиграфската изработка) и книжната илюстрация и особено на детската книга след Първата световна война<sup>7</sup>. В публикациите от неговото време, както и в тези, писани след като издателство „Хемус“ престава да съществува, се отбелязва неговата важна роля за създаване на художествен облик на българската книга. Според Васил Йончев, *„първото издателство, което си постави проблема за оформяне на книгата, беше „Хемус“*<sup>8</sup>.

Почти няма илюстратор, който да не е работил над издания на „Хемус“: Сирак Скитник (Панайот Тодоров) (Сливен, 1883–1943), Александър Божинов (Свищов, 1878–1963), Петър П. Морозов (Русе, 1880–1951), Никола Кожухаров (Казанлък, 1892–1971), Димитър Гюдженев (Стара Загора, 1891–1979), Васил Захариев (Самоков, 1895–1971), Райко Алексиев (Пазарджик, 1893–1944), Вадим Лазаркевич (Белая Церковь, Русия / Украйна, 1895–1966), Илия Бешков (Долни Дъбник, 1901–1958), Георги Атанасов (Ямбол, 1904–1952), Пенчо Георгиев (Враца, 1900–1940), Илия Петров (Разград, 1903–1975), Никола Тузсузов (Провадия, 1900–1976), Минчо Никифоров (Севлиево, 1895–1962), Борис Ангелушев (Пловдив, 1902–1966), Веселин Стайков (Пещера, 1906–1970), Нева Тузсузова (Стара Загора, 1908–1991), Александър Поплилов (Кула, 1916–2001), Никола Мирчев (Кюстендил, 1921–1973) и др.

Работата на илюстраторите се осъществява в две направления<sup>9</sup>. Едното е при графично оформяне на книгите – избор на шрифт, цвят и вид на корицата, илюстрация или графично решение на корицата и др. Второто е при илюстриране на

книгите, главно на детските. И в двете посоки издателството има значителни постижения, които открояват книгите му.

Още при основаването на „Хемус“ започват две „илюстровани“ поредици. Първата е „Детска радост“, предназначена, както гласи издателският текст, „за деца от първоначалните училища“. В нея се представят главно преводни книги и някои съчинения от български автори. Илюстрациите най-често са заимствани от чуждите издания от които е превеждано (руски, германски, френски), но има и преводни и преразказани издания с илюстрации от български художници като П. П. Морозов и Н. Кожухаров.

Втората се нарича („Илюстрована“) – „Малка библиотека за ученици от прогимназиите“. Тя прилича по съдържание на първата. Там също илюстрациите са от български и чужди автори, между които например Е. Томсън-Сетън. Книжките са малки по формат (16°) и са с произволен брой илюстрации – някои с по 3 до 4, а други достигат до 20. Например „Отсечената ръка“ от Вилхелм Хауф е с три илюстрации, докато „Халифът щърк“ от същия автор – с 18, а „Али Баба и четиридесетте разбойници“ е с 20. Илюстрациите от чужди художници са много популярни в периода между 1918 г. и края на 20-те години, а отделни продължават да се публикуват и след това при преиздаване на някои заглавия. Значителна част от тях просто разказват дадена сцена от текста – например тези от античната или старогерманската митология. Авторите – Франц Шефен, Ф. Бедие, Ф. Мадален и др. не са сред известните имена на графиката и някои дори не могат да се открият в специализираните речници. Открояват се единствено илюстрациите от японски художници към „Японски приказки“, 1924 г.

Илюстрациите на българските детски книги, според изкуствоведката Румяна Дончева<sup>10</sup>, първоначално са в реалистичен дух, което ги сближава с илюстрацията от XIX век, като едновременно с това се срещат илюстрации в типично сецесионов стил. Нейните наблюдения се потвърждават например с книгата на Макс Нордау „Сърдечната нишка“ (1919 г.)

Постепенно издателство „Хемус“ започва да публикува предимно илюстрации от български автори, но в отделни случаи, например при преразказаните от Ран Босилек „Приказки“ от Братя Грим в 6 тома (1939–1940 г.) използва отново илюстрации от чужди художници. Продължава прак-

тиката някои преводни книги да се издават с оригиналните илюстрации. „Хемус“ използва популярните илюстрации на Хелън Страти към Андерсеновите приказки (напр. „Дивите лебеди“). Такъв пример също са трите книги за приключенията на датското момиче Биби от Карин Михаелис с оригиналните илюстрации на Хедвиг Колен (1936, 1938, 1941 г.). Ескимоската приказка „Кагсагсуг“ също е отпечатана с оригиналните рисунки, които са от Шарлот Файт (1926, 1933 г.).

Сред българските художници, илюстрирали детски книги още в първите години от съществуването на „Хемус“, са Петър П. Морозов, Димитър Гюдженев, Сирак Скитник. Сред тях изпъква Никола Кожухаров, който в библиотека „Детска радост“ илюстрира „Златното пиле“, „Овчар и самодива“ „Силян щърка“ и др. В тези илюстрации той създава свой приказен стил, съвсем близък до някои популярни тогава чужди образци<sup>11</sup>.

Силна промяна в облика на илюстрованите издания на „Хемус“ настъпва с появата на съвсем млади художници като Илия Бешков и Георги Атанасов. Те са още студенти в Художествената академия – Бешков завършва през 1926 г., а Атанасов – през 1927 г. Заедно с появилия се в издателството през 1922 г. Вадим Лазаркевич те решително променят облика на илюстрацията на детската книга. Тяхното участие в работата на издателството показва вниманието, което там се отделя на илюстрованите издания. За тяхното привличане, особено това на Георги Атанасов, основна заслуга има Ран Босилек<sup>12</sup>.

Към края на 20-те години издателството се ориентира към цветната илюстрация. Такава започват да рисуват И. Бешков, Ал. Божинов, В. Лазаркевич, Г. Атанасов и други. Установяват се две практики. При първата, илюстрациите се отпечатват на специална гланцова хартия и се залепват ръчно в текста, а при втората между текста са вмъквани празни листове, на които е отпечатана илюстрацията.

През 20-те години благодарение усилията на поредица илюстратори, работещи за „Хемус“, „Чипев“ (а и за издателството на Министерството на народното просвещение) се създава българската детска илюстрована книга. И. Бешков, Г. Атанасов, Ал. Божинов, В. Лазаркевич работят едновременно за двете издателства. Практиката на издателствата тогава не включва назначаването на илюстратори, а те работят на хононар – за една, за няколко книги, за поредица и пр.<sup>13</sup>

„Частният издател потърси художника, потърси добрия вкус, потърси труда на компетентния и с това даде съвременна насока на работата си” – пише изкуствоведът Сирак Скитник<sup>14</sup>.

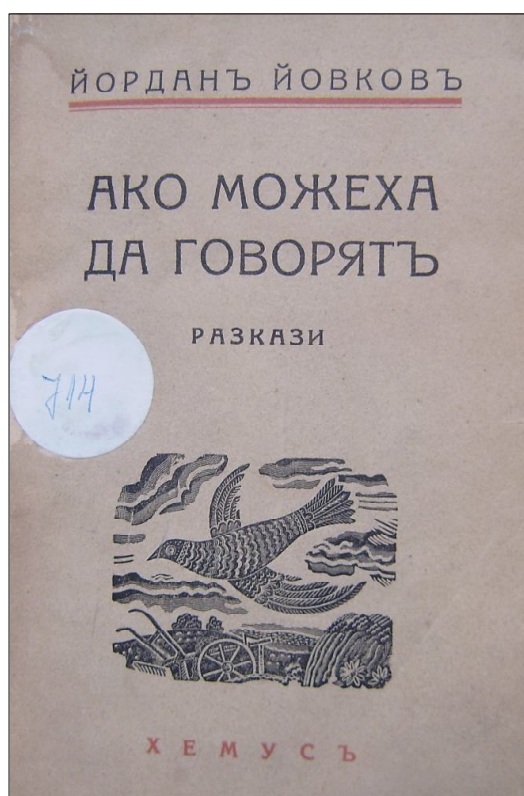
В края на 20-те и началото на 30-те години български детски книги участват на изложби в Женева, Швейцария, Брюксел, Белгия и Прага, Чехословакия. Там те предизвикват интерес и представят добре издателствата. В Женева през 1929 г. „Хемус” например участва с такива различни в стилово отношение илюстрирани книги като „Малкия юнак” на Р. Демел с илюстрации от Макс Мецгер (Германия, около 1900 – след 1945) и „Трите баби” на Елин Пелин, илюстрирана от Ал. Божинов<sup>15</sup>. Участието в Прага (1934) е съпроводено с публикации, в които се анализира българската детска книжна илюстрация, особено книгите на „Хемус” и „Чипев”, като забележително явление в съвременното книгоиздаване. Един пражки вестник отбелязва: „Със своята свежест, пъстрота и художествена стойност ни пленява главно българската детска книга ... На това поле с българите трудно ще можем да се съревноваваме.”<sup>16</sup>

Успехите на българските книгоиздатели в чужбина подтикват Държавната печатница в София

да учреди през 1933 г. специална награда за „най-хубаво издадена книга”. Отличени са по три книги от издателствата „Чипев” и „Хемус”. Това е поредното свидетелство, че те двете се налагат като водещи при оформяне на книгите. От „Хемус” са отличени „Приказен свят”, Т. I, от Ангел Каралийчев, с илюстрации на И. Бешков, „Жива вода” от Ран Босилек, илюстрации на Г. Атанасов и „Стас и Нели” от Хенрик Сенкевич, с илюстрации на В. Лазаркевич<sup>17</sup>.

„Хемус” има свободни разбирания за илюстрирането и илюстрациите. В един и същи момент се появяват илюстрации в стил сецесион, както и такива, които са в стила на експресионизма и, заедно с това – илюстрации, чрез които се правят опити да се създаде национален български илюстрационен стил. Появяват се и експерименти като близките до детската рисунка илюстрации на Макс Мецгер към „Малкият юнак”, „Поема за безстрашни момчета” от Рихард Демел, 1924 г.

При „Хемус” отсъства практиката само един художник да илюстрира произведенията на един писател. Произведения за деца от Елин Пелин например са илюстрирани от П. П. Морозов – „Петльо грез”, 1919; Георги Атанасов – „Правда и кривда”, 1927; Александър Божинов – „Трите



баби”, 1930, „Дядовата ръкавичка”, 1937; Вадим Лазаркевич – „Цар Шишко”, 1930, „Сватбата на Червенушко”, 1932; Илия Петров – „Златни люлки”, 1938; Минчо Никифоров – „Кумчо Вълчо и Кума Лиса”, 1939, „Ян Бибиян”, „Ян Бибиян на луната” 1934, 1939, „Страшен вълк”, 1944 и др. Книги на Константин Константинов за деца илюстрират Г. Атанасов, В. Лазаркевич и сестрата на писателя Донка Константинова. „Хемус” отпечатва в 1934 г. две книги за деца на Дора Габе – „Горската къщичка”, илюстрирана от Бешков и „Диви крушки” – от Лазаркевич.

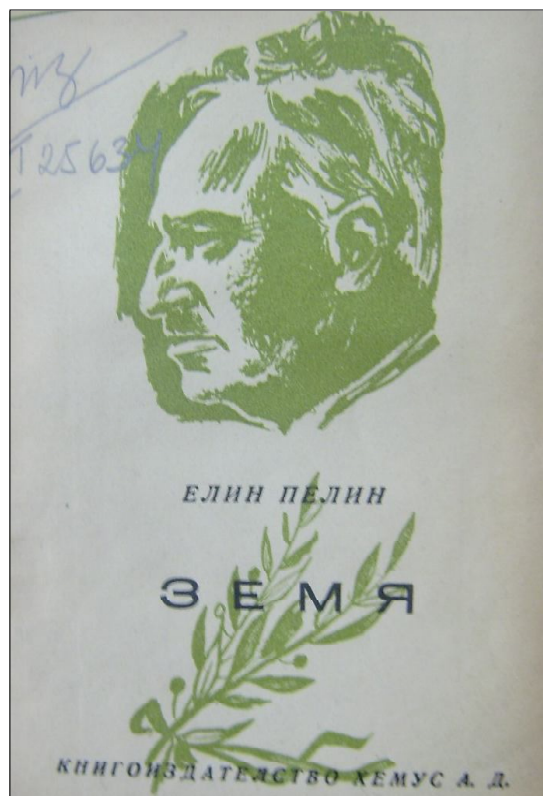
Илия Бешков работи над книгите на различни автори, но може да се разглежда като художника на Ангел Каралийчев. Той илюстрира основни негови книги за деца: „Приказен свят” (разкази, 3 тома) 1929–1930 г.; „Ането”, 1938 г.; „Тошко Африкански”, 1940 г. Художникът има големи заслуги за широката популярност на двете повести за деца.

Ран Босилек работи основно с двама художници – В. Лазаркевич и Георги Атанасов, но Лазаркевич е възприеман от обществеността като илюстратора на известния автор. Той прави художественото оформление на близо 40 негови книги, сред които едни от най-ранните му произведения и илюстрира „Дядо и баба”, 1923 г., „Косе Босе”, „Кумчо Вълчо”, „Кума Лиса” – всички 1925 г., „Еж-

ко Бежко” – 1931 г., „Синчец” – 1930 г., цикълът хумористични детски разкази „Патиланчо”, 1925 г., „Патиланско царство”, 1927 г. „Бате Патилан” 1927 г., „Патиланчо Данчо”, 1929 г. и мн. др.

С илюстрациите си на три книги на Ран Босилек Георги Атанасов го прославя, като го свързва с най-големите международни успехи на българската илюстрация. Партньорството между писателя и илюстратора има за резултат отпечатаните една след друга три книги с преразказани български народни приказки. „Незнаен юнак” (1932 г.), „Неродена мома” (1932 г.), „Жива вода” (1933 г.). Тяхната поява е приветствана от критиката. Те се превръщат в еталон за отлично художествено и полиграфско изпълнение. Книгите получават (1932 г.) премията Шумейкър (присъждана от пълномощния министър на САЩ в България) за художествено оформена книга<sup>18</sup>. Ангел Д. Ангелов в книгата си за Георги Атанасов твърди:

„Времето през 1933 и 1934 е периодът на трите големи книги... Живата вода, Неродена мома и Незнаен юнак – това са книгите, които претърпяха много издания, харесаха се в чужбина, очароваха и дълбоко се запечатиха в паметта на децата от тогавашното поколение”<sup>19</sup>.



За илюстрирането на сп. „Детска радост“ и приложението му в „Врабче“ издателството привлича Н. Кожухаров, Ал. Божинов, И. Бешков, Г. Атанасов. Особено активен е Лазаркевич. Още при появата си в издателството той работи над всички видове негови издания. Негов е и един от опитите за български комикс „Гарван грачи. Смешен филм за деца“ по идея и с текст от Ран Босилек, 1936 и 1943 г.

Много рядко издателството отпечатва илюстрации към книги за възрастни. Независимо от това, още съвсем рано то прави едно от най-забележителните, според историците на българското изкуство, илюстровани издания<sup>20</sup>: „Български балади“ от Теодор Траянов (1921 г.), със 7 илюстрации на Сирак Скитник. Друг пример за илюстрация, която получава много висока оценка, е съкратеното издание на „Записки по българските въстания“ (озаглавено „Априлското въстание 1876“) на Захари Стоянов, с дърворезби на Веселин Стайков (1938 г.).

Сред забележителните илюстрации за книги на „Хемус“ се нареждат работите на Илия Петров към поемата „На повратки в село“ от Николай Марангозов (1940 г.), на Нева Тузсузова (заглавни илюстрации към всеки текст) към „Неповторимото“, пътеписи от Ана Каменова (1942 г.), на Борис Ангелушев към поемата за деца от Лъчезар Станчев „Българска олимпиада с най-весеела награда“ (1943 г.) и към „Стара българска литература“ от Георги Константинов (1942 г.).

В стремежа си да разнообрази илюстрованите си издания издателството сменя художниците при повторните издания на някои книги. Пример в това отношение е книгата „Пижо и Пендо“ на Елин Пелин. Тя е илюстрирана от трето до шесто издание (1921–1939 г.) от Райко Алексиев, а от седмо издание (1942 г.) от Александър Божинов.

Освен на илюстрациите издателството обръща внимание и на оформлението на книгите. При детските издания практиката е на корицата да има илюстрация. При книгите за възрастни преди всичко оформлението е шрифтово с или без рамка. В някои случаи, като корици на „Съчинения“ на Христо Смирненски (1932–1933 г., т. I–III), се използва графичен портрет и популярните за времето комбинации от линии. По-късно някои корици ще бъдат оформяни с корична ри-

сунка (винетка) – каквато прави В. Захариев за романът „Чифликът край границата“ на Йовков (1934), или с портрет (профил, полуанфас с лицето на автора) на корицата – например съчиненията на Елин Пелин (1938 г.) от неозначен художник (Б. Ангелушев ?)<sup>21</sup>.

Йордан Йовков при работата си с издателството постепенно налага свой стил на оформяне, който става като еталон и за други книги на „Хемус“. Фактически писателят налага в българската практика популярния след Първата световна война, френски стил за оформлението на кориците и книжното тяло. При подготвянето на изданието на „Старопланински легенди“ писателят изразява в писма от Букурещ, от октомври, ноември и декември 1926 г. до поета Николай Лилиев и литературния критик Владимир Василев своите вждания за цвят и плътност на хартията, за шрифта. За оформлението на корицата той иска да се работят 2-3 проекта, като предлага комбинации за подредба на заглавието, както и за оформлението на заглавната страница на всяка една от легендите. За образец той избира корицата на „Последна радост“, също издание на Хемус от 1926 г., първата книга, която издателството му отпечатва: *„Нареждането на корицата (заглавието) е също една важна работа пише Йовков, – „Между хартията и корицата да има хармония“*<sup>22</sup>.

Като цяло книгите на „Хемус“ получават висока оценка от съвременниците си за своето оформление: *„Изданията на това издателство се отличават по своята художествена графическа изработка“*, смята Петър Карапетров в 1932 г. За съчиненията на Йовков той пише: *„Съдържанието на книгата е в пълна хармония с външния ѝ вид, с графичното ѝ оформление“*<sup>23</sup>.

Поетесата Елисавета Багряна си спомня как с помощта на Сирак Скитник и съдействието на писателя Светослав Минков е подбран материалът за луксозната корица на стихосбирката ѝ „Сърце човешко“ (1936 г.)<sup>24</sup>.

В края 30-те години „Хемус“ предприема стъпки към промяна на облика на някои от изданията и облика на поредиците. Привлечен е Борис Ангелушев (1938 г.), който оформя кориците, особено на подвързаните с платно издания – на-



пример на П. П. Славейков, П. Ю. Тодоров, Иван Вазов, П. Р. Славейков. Назначаването му в издателството представлява нов етап в оформянето и илюстрирането на книгите на „Хемус“. График с отлична професионална подготовка в областта на илюстрацията, получена в Германия, Ангелушев задава модел на оформяне на отделни поредици, който, според съвременници и изследователи, променя облика на българското книгоиздаване<sup>25</sup>. Това, което издателството чрез неговата оформителска дейност показва, се поема от новообразувани издателства (например „Перун“) и става една основна тенденция при книгоиздателската продукция. Трябва да се посочи, също че „Хемус“ е първото българско издателство, което назначава свой щатен художник – оформител. Десетте години, в които Ангелушев работи за издателството, са свързани и със стремеж да се създаде национален български оформителски и илюстрационен стил. Като илюстратор при „Хемус“ той разработва портретни скици на български писатели и възрожденски дейци, както и потрети и композиции със сюжети от средновековната българска история и Възраждането. Това, което Ангелушев създава в 1942–1945 г. по повод двете части на историята на българската



литература от Георги Константинов, става образец за графично изобразяване на двете исторически епохи.

Атанас Стойков твърди: „Заслугата на Ангелушев се състои в това, че създаде общ стил във външния вид на книгите, така че читателят безпогрешно да може да ги разпознава и лесно да се ориентира в тях. Същевременно за всеки тип литература, за всяка поредица той съумя да намери графични елементи, които да ги изразяват. Главните черти в оформлението на книгите на издателство „Хемус“ са прегледност, простота и красота”<sup>26</sup>.

Дори когато главен илюстратор на „Хемус“ е Ангелушев, издателството не изоставя практиката да използва едновременно различни оформители. Например на Веселин Стайков е възложено да изработи кориците (с портретни рисунки) на книги с избрани произведения на български възрожденски писатели (Пърличев, Н. Бозвели, Фогинов).

Графичното оформление на изданията на „Хемус“ е част от темата за развитието на българската илюстрация и за нейните стилови особености. За издателството и неговото значение за изкуството на илюстрацията се споменава на-

пример в публикации от Сирак Скитник, Никола Мавродинов, Ангел Д. Ангелов, Ирина Генова, Валентин Ангелов и други изкуствоведи.

Повечето автори, които пишат за българската илюстрация, отбелязват силното влияние на стила сецесион върху нея. Това е първият стил в изкуството, през който пълноценно преминава българското общество след Освобождението. Изкуствоведите изтъкват и влиянието на руски илюстратори, като Иван Билибин (особено върху Г. Атанасов) и на английската илюстрирана книга от началото на ХХ в. От сецесиона българската илюстрация заема стилизация, орнаменти, декоративност, ярки цветове, използването на много злато и др. Влияние на този стил са изпитали голяма част от основните илюстратори на „Хемус“ – Ал. Божинов, Н. Кожухаров, Г. Атанасов, В. Лазаркевич, дори в произведенията на ранния Бешков има сецесионов белез<sup>27</sup>.

Илюстраторите на „Хемус“ не се ползват с еднаква почит между съвременниците си. Така например изкуствоведът Никола Мавродинов оценява много високо творчеството на Бешков и Божинов, изразява някои критики към Г. Атанасов и напълно отрича възможностите на В. Лазаркевич<sup>28</sup>. Въпреки това, именно Лазаркевич, със своите детски илюстрации за „Хемус“ е художникът, с който обществеността свързва постиженията на българската илюстрация между двете световни войни.

Когато се пише за илюстрацията и графичното оформяне на изданията, които „Хемус“ прави, трябва да се отбележат и емблемите (запазеният знак) на издателството. Съществуват пет разновидности. Първата, най-разпространената и най-старата (от 20-те години), е кръгла. Тя включва планина, гора и надпис с името на издателството. Разполага се на титула и (или) на кориците, а може да се постави и отзад на корицата. Нейни разновидности се поставят като преге на твърдите корици на речниците, издавани от „Хемус“. По-късно, през 30-те години се появява втора емблема, значително по-изчистена, която е в духа на тенденциите към лаконизъм, които тогава се разпространяват в графичното изкуство. Представява силно стилизирана рисунка на планина, в правоъгълно поле, която се отпечатва вътре, на авантитула горе вдясно. Тя изпълнява ролята на

издателския знак, докато на корицата/титула се изписва само името на издателството. Третия вид емблема представлява стилизиран вариант на първата, като планината не е поставено в някаква рамка (кръг или правоъгълна) и не е свързана с надпис. Появява се в самия край на 30-те години на някои корици. Пак по същото време се появява четвърти вид – стилизирана планина с надпис – името на издателството във вертикално разположена елипса. Поставяна е върху авантитула. Петият вид е надпис „Хемус“ в плетеница. Тя се поставя на авантитулната страница, на корица, на задна корица. Създадена е също през 30-те години. Използва се почти до края на съществуването на издателството (1948 г.).

Може да се обобщи, че „Хемус“ (без да се подценява ролята на „Т. Ф. Чипев“, и много по-късно – и на „Перун“) допринася за повишаване на изискванията от страна на издателите към оформлението на изданията. Големи са заслугите на издателството при създаването на българска специфика при оформяне и илюстриране на книгите за деца. „Хемус“ има и принос към създаването на национален български стил в илюстрацията, който от там се пренася като стил в графичното изкуство въобще. През 30-те години това е стилът, създаден от Георги Атанасов чрез илюстрациите му, чрез календарите за сп. „Детска радост“ и чрез поздравителните картички, които той създава за „Хемус“ през 1935 г.<sup>29</sup>

В началото на 40-те години се оформя друго графично представяне на българското минало – това на Борис Ангелушев. Неговите основни образи са портретни скици и композиции към издания на „Хемус“ – каталози, общите прегледи на старобългарската литература от Г. Константинов и др.<sup>30</sup>

Направеното от „Хемус“ в областта на илюстрацията и оформянето на книгата му отрежда основно място в изкуството на българската книга през първата половина на ХХ в.

## БЕЛЕЖКИ

<sup>1</sup> Йончев, В. Книгата през вековете. С., 1976, с. 228–229, 238; Станкулов, Ж. Изкуство на печатната книга. // Българска книга. Енциклопедия. С., 2004, с. 192.

За развитието на илюстрацията до първите две десетилетия на ХХ в., т.е. до времето когато се създава „Хемус” вж. **Киров, М.** Насоки в развитието на българската илюстрация през периода 1878–1920 г. // Из историята на българското изобразително изкуство, т. II, С., 1983, с. 48–84; **Генова, И.** Полиграфията и модерният стил. Сецесион/Ар нуво в България. // История на книгата – начин на живот. Сборник в чест на А. Гергова. С., 2002, с. 285–317.

<sup>2</sup> За развитието на българските шрифтове вж. **Долапчиев, Т.** Кратка енциклопедия на графиката. С., 1947.

<sup>3</sup> **Карапетров, П.** Книгата у нас. Преглед от графическо гледище. // Български печат, I, 1932, № 1, с. 26.

<sup>4</sup> **Маринска, Р.** Двадесетте години в българското изобразително изкуство. С., 1996, с. 127.

<sup>5</sup> **Карапетров, П.** Цит. съч., с. 26.

<sup>6</sup> **Ангелов, В.** Никола Кожухаров. По стъпките на един разностранен талант. С., 2003, с. 131.

<sup>7</sup> **Йончев, В.** Цит. съч., с. 228

<sup>8</sup> Пак там.

<sup>9</sup> Сведения за книгите и илюстраторите могат да се вземат от различни каталози на издателството като например: Хемус. Каталог за 1924. С., 1924, както и от репертоара „Български книги 1878–1944”, т. I–VI, С., 1978–1986. Във фонда на издателството са запазени и договори за илюстриране с Н. Атанасов, В. Лазаркевич, И. Бешков, М. Никифоров и др.

<sup>10</sup> **Дончева, Р.** Изложбата на българската книга в Прага през 1934 година. // Изкуствоведчески четения, 2009. С., 2010, с. 42–43.

<sup>11</sup> **Ангелов, В.** Цит. съч., с. 132–133.

<sup>12</sup> **Ангелов, А.** Георги Атанасов. С., 1966, с. 17.

<sup>13</sup> Вж. примери в: БИА НБКМ, ф. 260, а.е. 20.

<sup>14</sup> **Сирак Скитник.** Детската книга. // Слово, № 1980, 17.01.1929.

<sup>15</sup> **Маринска, Р.** Двадесетте години в българското изобразително изкуство. С., 1994, с. 136

<sup>16</sup> **Дончева, Р.** Цит. съч., с. 42 (от там е и цитата).

<sup>17</sup> **С.М.** Ден на книгата в Държавната печатница // Б ъ л г а р с к и п е ч а т, II, 1934, № 2–3, с. 50, 62.

<sup>18</sup> **Маринска, Р.** Цит. съч.; За Шумейкър вж. **Velichkov, A.** Henry W. Shoemaker – the Journalist and Diplomat in Bulgaria (1930–1933). // BHR, 2001, No 3–4, p. 193–204.

<sup>19</sup> **Ангелов, А.** Цит. съч., с. 26.

<sup>20</sup> **Маринска, Р.** Цит. съч., с. 27–32. За илюстрациите на Сирак Скитник литературния критик Божан Ангелов отбелязва, че са „богати с внушения” и дава висока оценка за цялото издание – вж. **Ангелов, Б.** Нашето литературно движение през 1921. // О б щ годишник на България – 1922. С., 1922, с. 298.

<sup>21</sup> Според изкуствоведа Атанас Стойков това оформление и рисунката са дело на Б. Ангелушев: **Стойков, Ат.** Борис Ангелушев илюстратор на Елин Пелин. // Елин Пелин. Сто години от рождението му. С., 1978, с. 65–66.

<sup>22</sup> **Йовков, Й.** Събрани съчинения, т. VI, С., 1983, с. 233–239; Йордан Йовков. Спомени и документи. Съст. Д. Минев. Варна, 1969, с. 227–230 (спомен от Хр. Хаджиев).

<sup>23</sup> **Карапетров, П.** Цит. съч., с. 27.

<sup>24</sup> **Сарандев, Ив.** Елисавета Багряна. Литературна анкета. С., 1990, с. 82.

<sup>25</sup> **Стойков, Ат.** Борис Ангелушев. С., 2003, с. 62–63.

<sup>26</sup> Пак там, с. 63

<sup>27</sup> **Ангелов, А.** Цит. съч., с. 17; **Генова, И.** Цит. съч.

<sup>28</sup> **Мавродинов, Н.** Нашата детска илюстрация. // З л а т о р о г XI, 1930, № 2, с. 108–115.

<sup>29</sup> За поздравителните картички вж. **Ангелов, А.** Цит. съч., с. 21; Вж. също **Величков, П.** Великденски и пролетни картички от Третото българско царство. С., 2008.

<sup>30</sup> **Стойков, А.** Цит. съч., с. 63, 249–253.

**HEMUS PUBLISHINGHOUSE (1918–1948) AND  
THE BULGARIAN BOOK ILLUSTRATION AND BOOK DESIGN**

*Margaret Poppetrova*  
Summary

“Hemus” (1918-1948) is one of the biggest Bulgarian publishing houses. It specializes in the field of contemporary bulgarian children’s book, Bulgarian literary classics and textbooks. The publishing house has greatly contributed to the development of Bulgarian art and illustration of the book and imposing specific Bulgarian style in the layout of the book. “Hemus” established as one of the most active bulgarian illustrators Vadim Lazarkevich, Georgi Atanasov and Boris Angelushev. The article describes the main trends and practices which “Hemus” dealing with the illustrators ..

